

Седляр Ю.О.*

ДЕРЖАВА НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ. (ДО ПРОБЛЕМИ ЕРОЗІЇ ВЕСТФАЛЬСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ СТРУКТУРИ СВІТУ)

The article is devoted to the problem of state's role on the world stage at the beginning of the XXI century. Special attention is given to the main dimensions of the theory of international relations which survey and explain the reasons of state's transformation in the context of erosion Westphalian political system. The perspectives of national state are evaluated in the context of contemporary world reality and concepts of political science.

Key words: state, state sovereignty, Westphalian political system, concept, theory of international relations, globalization, cosmopolitanism.

У статті розглядається проблема місця та ролі держави на міжнародній арені на початку ХХІ ст. Особлива увага звернена на висвітленні головних напрямів наукових досліджень, що розкривають та пояснюють причини зміни ролі держави у контексті ерозії Вестфальської політичної системи. Розкриваються перспективи національної держави у світлі сучасних міжнародних реалій та концепцій політичної науки.

Ключові слова: держава, державний суверенітет, Вестфальська політична система, концепція, теорія міжнародних відносин, глобалізація, космополітизм.

В статье рассматривается проблема места и роли государства на международной арене в начале ХХІ в. Отдельное внимание уделено освещению главных направлений научных исследований, которые раскрывают и объясняют причины изменения роли государства в контексте эрозии Вестфальской политической системы. Анализируются перспективы национального государства в свете современных международных реалий и концепций политической науки.

Ключевые слова: государство, государственный суверенитет, Вестфальская политическая система, концепция, теория международных отношений, глобализация, космополитизм.

Друга половина ХХ ст. поклала відлік активному формуванню нових нетрадиційних учасників міжнародних відносин унаслідок процесів глобалізації (неурядових організацій, транснаціональних корпорацій, суспільних груп тощо). А вже з 70-х - 80-х років ХХ ст. ми можемо спостерігати посилення політичної складової діяльності недержавних (нетрадиційних учасників). Першими, хто звернули на це увагу, стали американські дослідники

* кандидат політичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Чорноморського державного університету ім. П.Могили

Р.Кеохейн та Дж.Най. А на початку XXI ст. проблема наявності політичного впливу недержавних учасників на світову політику вже не підлягала сумніву, а дедалі частіше в академічних колах точилися дискусії з приводу співвідношення політичного впливу державних та недержавних учасників. Досліджуючи дане питання, науковці навіть висловили припущення про розпад Вестфалю (державоцентричної політичної системи). Найбільш поширеними аргументами на підтвердження даної тези стали новітні тенденції у світових політичних процесах, зокрема: розвиток світової та регіональної інтеграції та економічної глобалізації, що багато в чому нівелює роль кордонів між національними державами; збільшення кількості різного роду міжнародних структур, агентур, інститутів, рухів, а також посилення ролі транснаціональних корпорацій, що функціонують понад державними кордонами; невинне зростання міграційного руху, збільшення чисельності та впливовості національних меншин; як наслідок - необхідність законодавчої легітимізації рівноправного співжиття зазначених меншин в межах однієї держави; формування інформаційного суспільства, що за допомогою всесвітньої мережі Інтернет долає державні кордони, створюючи так званий «віртуальний космополіс», внаслідок чого доступ до мережі Інтернет може виступати віртуальним аналогом світового громадянства; космополітизація освітньої діяльності державних, наддержавних та громадських структур світу, зростання кількості транснаціональних товариств наукових експертів та дослідників, які вже нерідко не прив'язують себе до конкретної країни; зростаюча нездатність національних держав самостійно вирішувати проблеми глобального масштабу, що стосуються регулювання світової економіки, боротьби з тероризмом або морським піратством, захисту прав людини тощо; розвиток міжнародних правових інститутів, утвердження концепції міжнародної правосуб'єктності, а також існування міжнародного права, що часто має пріоритет перед законодавством суверенних держав; засвоєння значною частиною населення земної кулі, а особливо молоддю, уніфікованих стандартів матеріальної та духовної культури.

У результаті у наукових дослідженнях поширюється термінологія для позначення часових меж існування двох моделей світового політичного порядку. Так, німецький фахівець У.Бек називає період формування Вестфальської політичної системи «першою модерніт», а період її кризи «другою модерніт» [1]. У свою чергу, А. Філатов, посиляючись на роботи Ж. Бодрійяра та Ф. Джеймісона, використовує поняття «модерн» та «постмодерн» [2], З. Бауман пропонує категорії «стійка модерніт» та «гнучка модерніт» [3].

Отже, формується глобальна політична система, у якій національні держави є лише однією із її складових. Наслідком цього з'явилося утворення наднаціональних інститутів і перехід у їхню компетенцію цілого ряду політичних, економічних, соціальних функцій, які раніше виконувалися органами національних держав. У.Бек визначає цей процес впливання національних держав та їх суверенітетів у павутиння транснаціональних акторів, підкорення їхнім владним можливостям, орієнтаціям та ідентичності. Таким чином, суверенітет перестав бути виключно монополією національних урядів. Відбувається «знецінення» статусу держави та послаблення централізованих інститутів державної влади [4].

У свою чергу, роль національної держави може знижуватися як добровільно, так і під впливом зовнішніх обставин. У першому випадку декілька країн створюють нову політичну сутність або об'єднуються у співтовариство, союз, відмовляючись від певних прав на користь наднаціональних органів влади; у другому - держава або декілька країн, використовуючи силу, втручаються в справи іншої держави з метою врегулювання внутрішніх конфліктів [5].

Ерозія Вестфальської політичної структури світу позначилася на міжнародно-політичній науці. Ряд західноєвропейських дослідників (У. Бек, Д. Хелд, Дж. Деланті, Д. Арчібугі) вказують на те, що «процес формування надцивілізаційної спільноти, універсальної або точніше універсалізуючої цивілізації вже розпочався. Вона інтегрує, мобілізує та водночас уніфікує суспільства, що належать до різних цивілізацій» [6]. При цьому актуальними стають дослідження у двох напрямках: 1) яким чином і чому відбувається зменшення ролі держави на міжнародній арені; 2) доцільність, перспективи та форми існування національної держави в добу глобалізації, наднаціональності, концепції побудови нового світопорядку.

Щодо першого питання, варто зауважити, що під занепадом держави дослідники переважно розуміють процес, за якого держава частково або повністю втрачає можливість управляти. При цьому у 1990-ті роки пріоритетна увага приділялась його наслідкам [7], а на початку 2000-х років акцент змістився на сам процес занепаду [8]. Р. Дорфф, наприклад, головною причиною послаблення ролі держави на міжнародній арені називає «відсутність легітимного правління, за якого керовані вірять в легітимність системи і в людей, що ними управляють», що породжує громадянські війни, економічний занепад тощо [9].

Дійсно, сьогодні є підстави вважати, що окремим державам виявляється над силу розв'язати більшість проблем політико-економічного, екологічного та іншого характеру. Корпораціям, що відрізняються мобільністю та оперують в масштабі глобальних мереж, легко «переграти» національні держави, зіштовхнути їх одна з одною, тим самим послабивши їх. До того ж, можливості для посилення такого «нелегалізованого домінування» зростають по мірі укорінення «національного» підходу в думках і діях народів та їхніх урядів. Так, за У. Беком, націоналізм у повсякденному житті, в політиці і науці підтримує та зміцнює транснаціональну міць корпорацій [10].

За переконанням експертів, роздування полум'я міжнаціональної ворожнечі, зарозумілість і суперництво розколюють світ держав, перешкоджають їм виявити, реалізувати та інституціоналізувати величезний потенціал міждержавного співробітництва. Стає дедалі очевиднішим, що в такій грі, що йде між глобальною економікою та національними державами, можуть успішно брати участь тільки країни, які пішли тим же шляхом, що і ТНК, подолавши свій локальний характер (Д. Най, С. Стрендж, М. Лебедева). Тобто йдеться про держави, які поширюють свою активність за межі національних кордонів. Це може бути реалізовано або військово-імперіалістичним шляхом, що відповідає старій парадигмі міжнародних відносин, або ж через розширення міждержавного співробітництва, яке набуває різних форм, аж до утворення федерації. І в тій мірі, в якій зможуть розвинути концепції і реалізуватися можливості наднаціонального врядування, що дозволяють державі і політиці подолати їх просторову локалізованість, можливий пошук політичних відповідей на виклики сучасної глобальної системи.

Щодо другого напрямку досліджень, то у цілому виділяють такі механізми трансформації ролі національної держави в майбутньому світоустрої:

1) Переосмислення сутності та функцій кордонів. Політичні події нашого часу актуалізують проблему кордонів, а нові форми політичної практики, як уявляється, змінюють попередні форми їх становлення. Так, Європа нині ліквідує кордони в їх політичному, воєнному та економічному розумінні, проте, це зовсім не означає, що кордони в Європі перестали існувати. Навпаки, стає очевиднішим, що зазначена проблема залишається, тільки переходить з політичних та воєнних відносин у сферу громадського, культурного, індивідуального життя.

Характерною рисою сьогодення є те, що людство стикається з парадоксом, описаним У. Беком: «по мірі розвитку глобалізації зростає значення кордонів і увага до них, поси-

люється контроль за кордонами, хоча, звичайно, вони вже не виконують тих завдань, які виконували раніше. Сьогоднішні кордони все більше нагадують швейцарський сир: в них системним чином вбудовані «дірки» у вигляді всякого роду винятків із правил, покликані гарантувати переміщення інформації, капіталу, людей та послуг з одного місця в інше по першому ж натисканню на комп'ютерну мишу» [11];

2) Зміщення національної держави з лідерських позицій на світовій арені через трансформацію політико-економічної влади у світі та механізмів її реалізації. Стверджується, що глобалізаційні процеси нині завдають принципових змін традиційним інститутам суспільства, пропонуючи натомість абсолютно нові, пристосовані до їх умов, зразки (замість національних компаній чи підприємств – ТНК; замість внутрішньодержавних засобів комунікації – глобальну мережу Інтернет);

3) Внутрішня трансформація національних держав з точки зору переосмислення традиційних концептів національної ідентичності та громадянства. Дана тенденція реалізується в явищах нівелювання кордонів між національними державами, зростанням рівня людської мобільності, збільшенням кількості та посиленням впливовості національних меншин в різних країнах світу. В результаті описаних процесів, такі характеристики, як: етнос, народ, нація, стають, як уявляється, все більш «розмитими», а реальний онтологічний статус цих суспільств постійно піддається сумніву. Належність індивіда до тієї чи іншої групи визначається, в першу чергу, його ставленням до однієї або одночасно декількох з них. Часом, дуже важко визначити до якої спільноти належить особа, а тим більше встановити чіткі межі внутрішньої однорідності даної соціальної структури.

Концептуальною основою глобалізованої світової політичної системи стає передусім космополітизм. Він розглядає світову перспективу політичного у надзвичайній багатоманітності сфер та напрямків її розгортання. Саме цим і пояснюється розмаїття космополітичного дискурсу, до якого включаються концепції:

- космополітичного суспільства (держави) та космополітичної соціології (У. Бек, Д. Арчібугі, Р. Робертсон);
- космополітичного класу (М. Кастельс, Г. Терборн, З. Бауман);
- космополітичної Європи (У. Бек);
- космополітичної демократії (Д. Арчібугі, Д. Хелд);
- космополітичного права (С. Бенхабіб, Е. Лінклейтер);
- космополітичного громадянства (Р. Фалк, Б. Стінберген, Н. Стівенсон);
- космополітичної ідентичності (Е. Гідденс, Дж. Уррі, У. Кімличка);
- космополітичної етики (М. Нуссбаум) [12].

Загальний характер переосмислення космополітизму в цей час полягає в тому, що в теоретичному плані виокремлюються різні його типи. Так, західні вчені розрізняють відмінні за своїм змістом моральний, політичний, культурний і, навіть, економічний космополітизм [13].

Моральний космополітизм охоплює у своїй радикальній формі підкорення універсальним моральним нормам та однакове, рівноправне ставлення до всіх представників людства. А в поміркованій – необхідність реінтерпретації своїх власних норм на основі аналізу чужих, співставлення з ними та прийняття як рівноправних.

Політичний космополітизм передбачає широкий діапазон ідей від створення централізованої світової держави, до констатації необхідності радикальної трансформації самих принципів політичного устрою шляхом наділення переважаючими повноваженнями наддержавні об'єднання та організації, трансформації демократії з національно орієнтованої на космополітичну.

Культурний космополітизм закликає як до формування глобальної культури, так і, одночасно, до захисту культурного розмаїття в рамках проекту мультикультуралізму.

Економічний космополітизм, порівняно з іншими інтерпретаціями, є достатньо однорідним. Відповідно до ідеології неолібералізму, він виступає за мінімальний політичний вплив на світовий ринок відкритої торгівлі.

Окремої уваги в даному контексті заслуговують роботи науковців, що дискутують з приводу майбутнього саме європейських національних держав, яке пов'язується зі становленням Європейського Союзу як нової форми соціокультурної єдності. Показовою тут є, з одного боку, тенденція руйнування традиційних національних кордонів та ідентичностей в межах об'єднання, а з іншого боку, посилення та активізація діяльності національних спільнот та меншин із захисту своїх прав та ідентичностей (наприклад, в Іспанії, Бельгії, Великій Британії тощо).

Творення та подальший розвиток нового європейського простору стає об'єктом численних наукових досліджень особливо в останні роки. Доцільним, в даному разі, згадати роботи Д. Арчібугі, З. Баумана, У. Бека, К. Боровяка, Дж. Деланті, Е. Сміта.

Варто відзначити, що поява Європейського Союзу як нової форми державності внесла серйозні проблеми до ідентичності «європейської людини», спричинивши формальне руйнування традиційної національної ідентичності європейських народів. Майбутнє Європи сьогодні для багатьох науковців та політиків виглядає невиразним. Дослідники дотримуються абсолютно протилежних поглядів щодо «кінця (закату) Європи» (О. Шпенглер), або, навпаки, в якості альтернативи ідеї колишньої «національної Європи» (Європи націй) активно розробляється концепція «Космополітичної Європи» (У. Бек) чи «Європи як проекту космополітичної демократії» (Д. Арчібугі). Наприклад, італійський дослідник Д. Арчібугі обґрунтовує нову альтернативну концепцію організації європейського, а в подальшому і світового простору – «Космополітична демократія». Ця концепція базується на визнанні винятковості значення національних держав, проте із наголосом на тому, що для вдалого співіснування в межах наддержавного утворення, національний суверенітет має бути дещо обмежений. Термін «демократія», у свою чергу, пов'язується не лише зі створенням нових демократичних інституцій та поглибленням демократичних процесів у національних державах, але з можливістю посилення громадянської участі в прийнятті політичних рішень та перерозподілі влади на регіональному та глобальному рівнях. Мова також йде про встановлення демократичних відносин не лише на державному, але й на міждержавному та наддержавному рівнях. Трансформація демократії передбачає «створення нових політичних інститутів, що будуть співіснувати з системою держав, проте, перехоплювати у держапаратів владу та ініціативу будуть лише у чітко визначених сферах, активність в яких призводить до транс- та інтернаціональних наслідків та потребує глобальних або регіональних ініціатив в інтересах більшої ефективності та демократичної легітимності» [14]. У.Бек, зі свого боку, висуває поняття «космополітична ідентичність», що є певною формою, типом самоусвідомлення та складається поза виключним впливом певної ідеології, проте володіє позитивною силою соціальної дії на основі генералізації позитивного досвіду взаємодії з «Іншим» [15]. Передбачається принципова відкритість інакшості у розмаїтті її форм. Сама біографія індивіда робить його більш орієнтованим на «загальнолюдські цінності», а не на свідоме підкорення певній ідеології. Це передбачає «варіативний космополітизм», коли відкритість до інакшості не є тотальною в усіх сферах та практиках, а відрив від локального не є повним. Спосіб життя обумовлює космополітичність світогляду як перевагу універсального об'єкту розуміння та мислення локальному.

Отже, теоретичні позиції західних дослідників змушують замислитись над тим, що на даному етапі розвитку перед європейською спільнотою гостро стоять питання визначення власного громадянства, ідентичності, розмежування національних культур. Сучасний Європейський союз все більш набуває полікультурного характеру, уособлюючи собою симбіоз традицій, вірувань, світоглядів, форм життєвого досвіду, що перетинаються та співіснують в його межах.

Важливо помітити, що офіційне впровадження єдиного громадянства в межах Союзу, на думку науковців, є значним кроком у напрямку переходу від національного до космополітичного громадянства. Як зауважує з цього приводу Дж. Кохен: «Запровадження легального статусу громадянства Євросоюзу робить досягнення світового громадянства потенційно можливим» [16].

Таким чином, у сучасних умовах основними особливостями трансформації національної держави дослідники вбачають втрату нею основних характеристик. В цьому аспекті, власне, і втілюється найважливіший акцент ерозії Вестфальської політичної системи: елементи, раніше сполучені в національній парадигмі – державна незалежність, право нації на самовизначення та політичні методи вирішення нагальних проблем, – виявляються автономними одне від одного, але в той же час утворюють принципово нову конфігурацію. Державам доводиться «нехтувати» національною незалежністю і вступати в угоди одна з одною заради подолання внутрішніх труднощів і здобуття нових можливостей, «причому не тільки на міжнародній арені, але і в межах власних країн» [17].

З іншого боку, як вже було з'ясовано, деякі автори вважають, що втрата національної незалежності, водночас може іноді розширювати можливості держави та дозволяти їй встановлювати більш жорсткий контроль над подіями. Якщо розглядати проблему одночасно як з національної, так і з глобальної точок зору, переговори та угоди, засновані на міжнародних нормах і спрямовані на досягнення глобального консенсусу, іноді здатні розширювати можливі перспективи держави в найрізноманітніших сферах. А обмеженість національними кордонами, що існувала досі, трактується авторами як перешкода, що має бути подолана. Так, щоб вирватися з «пастки національного», наголошує британський вчений Е. Сміт, необхідно чітко розрізняти суверенітет та незалежність [18].

Положення націоналізму ґрунтуються переважно на ототожненні цих понять. З націоналістичних позицій економічна залежність, культурне різноманіття, військове, юридичне та технологічне співробітництво між державами автоматично ведуть до втрати незалежності, а з нею – і суверенітету. Однак, якщо визначати суверенітет як можливість впливати на події, що відбуваються політичними методами, тобто як ту ступінь, в якій державі вдається забезпечити добробут громадян і досягти успіху в зниженні безробіття, боротьбі зі злочинністю, захисту навколишнього середовища, підтримці суспільної та військової безпеки, то розширення співробітництва та інтеграції, що припускає втрату незалежності, нерідко сприймається як зміцнення реального суверенітету. Здатність уряду політично контролювати події, що відбуваються, зростає по мірі підвищення рівня життя його підданих, забезпеченого угодами між окремими державами, так само як і зростанням їх технологічних і господарських можливостей. Інакше кажучи, обмеження суверенітету за допомогою делегування його на користь наднаціональних інститутів не скорочує даних можливостей.

Як зауважує У. Бек, аналізуючи дане питання, об'єднання суверенітетів вигідно з багатьох причин; так, воно сприяє зростанню безпеки та стабільності, усуває небезпеку конфліктів, скорочує військові витрати, а також активізує економічне і технологічне співробітництво. І тому в даний час має місце реальна «національна зацікавленість» у «дена-

ціоналізації» – в об'єднанні суверенітетів заради вирішення національних проблем. Інакше кажучи, за політичної глобалізації незалежність, заснована на національній винятковості, перетворюється на суверенітет, який передбачає включеність в транснаціональне співтовариство. З національних позицій міжнародне співпраця та інтеграція виглядають немислимим злом, «грою з нульовим результатом» між національним і міжнародним. З позицій політичної глобалістики дана взаємозалежність виступає «грою з позитивним результатом: чим більше отримують інші, тим більшого досягаємо і ми» [19].

Розглядаючи місце національної держави на міжнародній арені на початку ХХІ ст. та проблему кризи державоцентристської політичної картини світу, доцільним виявляється акцентувати увагу на певних дискусійних моментах. По-перше, дійсно Вестфальські угоди окреслили роль держави як головного суб'єкта на міжнародній арені. Проте, дані домовленості також визнали необхідність дотримання цих положень на міжнародній арені для учасників, які їх підписали, а отже, були встановлені міжнародно-правові основи регулювання поведінки держави. Водночас, неможна казати, що система досягнутих домовленостей мала глобальний характер, цілком зрозуміло, що вона була європоцентричною (до неї увійшли передусім цивілізаційно споріднені країни), а таким чином, інші цивілізаційно відмінні держави прямо не були в неї включені.

По-друге, по мірі ж включення до «Вестфальських правил гри» держав з іншими цивілізаційними, ціннісними ознаками стали проявлятися кризові тенденції, вони ж вимагали нових додаткових механізмів контролю за дотриманням Вестфальських принципів. Першим, хто інтуїтивно відчув цю потребу, став президент США В.Вільсон, який виступив зі своїми «14 пунктами». Як не дивно, саме США запропонували легітимізувати принцип рівності суверенітетів на міжнародній арені і забезпечити його дотримання через вперше створений міжнародний політичний інститут – Лігу Націй, котрий втім виявився неефективним і не в останню чергу завдяки позиції США.

По-третє, як вже було з'ясовано і з чим у цілому погоджується переважна більшість фахівців, справжнього удару Вестфальська система зазнала після Другої світової війни, коли до неї були включені держави, які навіть теоретично не були готові «вписатися» у дану систему. І особливо гостро це проявилось наприкінці 60-х - на початку 70-х рр. ХХ ст., коли стало зрозумілим, що країни, які звільнилися від колоніальної залежності, не зуміли засвоїти встановлені правила через ряд факторів різних за природою, проте які зумовили маргіналізацію внутрішнього ядра, що виявилось назовні у численних кризах, які сконцентрувались на периферії та напівпериферії (за термінологією неомарксистів) та у малих і середніх державах.

У свою чергу, решта країн світу не могла на це не реагувати і, до того ж вони розвивались, накопичили достатній потенціал для прогресивного поступу. Чи могли розвинені держави допустити нову хвилю ескалації насилля? Ймовірно, що ні. Для оперативного реагування на нові виклики, їх локалізацію та усунення доцільним стало розв'язання таких завдань: по-перше, «навчити» країни адекватно сприймати новий для них світ через засвоєння відповідних цінностей так, щоб вони не відчували себе «чужими»; по-друге, забезпечити їм економічний розвиток шляхом залучення до світового ринку. Проте складність ситуації виявилася у тому, що криза стосувалася великої кількості держав у різних регіонах світу (Азія, Близький Схід, Африка), тобто набувала глобального характеру, а отже, потребувала для розв'язання винайдення спільних заходів аналогічного характеру.

Отже, джерело проблеми зумовило добір інструментарію для її розв'язання. І саме в цей час спостерігаємо активізацію діяльності так званих нових суб'єктів міжнародних відносин, до діяльності яких з упередженням ставилися нестабільні країни. А через це, чи

можемо ми з впевненістю стверджувати, що дані актори міжнародних політичних процесів своєю діяльністю підривають Вестфальські принципи і, зокрема, у тому, що стосується державного суверенітету? Можливо (а деякі науковці, як ми переконались, захищають дану тезу), навпаки – шляхом інтенсифікації міжнародної кооперації на різних рівнях, у тому числі і глобальному, дані міжнародні учасники стоять на сторожі держави, міжнародної стабільності інколи навіть цього до кінця не розуміючи. Адже, лише той, хто не порушує відповідних правил, може мати моральне право вимагати від інших того ж самого. Через це, той актор, який найбільше втягнутий у міжнародні процеси, автоматично стає більше захищеним, знову таки через усі можливі механізми, тобто державний суверенітет насправді зміцнюється. Тож, при оцінці характеру політичного впливу недержавних учасників, мова може йти і про доповнення складових зовнішньополітичної діяльності держави у тому, що стосується Вестфальських принципів. Підтвердженням цьому може стати теза Зб.Бжезинського, який називає США найбільш суверенною країною на початку ХХІ ст.

Отже, у даному контексті ймовірно питання «розмивання» суверенітету лежить у площині інтерпретації ролі держави на міжнародній арені, використання традиційного підходу щодо розуміння інструментів реалізації нею своїх національних інтересів з боку failed states. До того ж, нерозв'язаною залишається проблема співвідношення понять національний та державний суверенітет, незалежність.

З іншого боку, у світовій політиці спостерігається нині піднесення націоналістичних рухів та, навіть, певним чином «ренесанс» націоналізму. Сьогодні суспільство є свідком пошуків щодо відновлення і здобуття національної ідентичності. Адже, чи не кожна нація на виклики глобалізації відповідає зосередженням на відновленні національного духовно-історичного спадку. Навіть європейські країни вже не сприймають ідею інтеграції з таким захопленням, як це скажімо було всередині ХХ століття. Наприклад, Конституція ЄС, серед іншого, не була прийнята саме через те, що її положення не узгоджувалися з національними стратегіями окремих країн Союзу, згадаємо процес ратифікації Лісабонської угоди.

До того ж, світова фінансова криза внесла свої корективи у всеосяжну віру щодо можливостей лібералізму та ринкової економіки, що спровокувало розширення державного контролю в економічній сфері. Це зокрема позначилося на стрімкому зростанні ролі держави у підвищенні конкурентоспроможності національних підприємств, у розвитку необхідної для цього інфраструктури – науки, засобів зв'язку, збору інформації, провадиться стимулююча національна інвестиційна, валютно-фінансова і регіональна політика. Тобто, національні лідери, які виступають за збереження національного суверенітету, політичної незалежності та територіальної цілісності, намагаються обмежити вплив глобалізації межами економічного співтовариства, не виключаючи своєї участі в інтеграційних структурах і міжнародних організаціях (СОТ, МВФ, Всесвітній банк).

Таким чином, традиційні форми організації влади, безумовно, зазнають послаблення, але й процес становлення нових інституційних форм ще не завершився. Стверджувати про занепад національної держави із цілковитою впевненістю не уявляється нині можливим та доцільним.

Література:

1. Beck U. The Cosmopolitan Society and its Enemies [Електронний ресурс] / U. Beck. – Режим доступу до ресурсу: [http://www.sunysb.edu/sociology/faculty/Levy/Beck%20Cosmopolitan%20Society%20and%20its%20Enemies%20\(TCS\).pdf](http://www.sunysb.edu/sociology/faculty/Levy/Beck%20Cosmopolitan%20Society%20and%20its%20Enemies%20(TCS).pdf)

2. Filatov A. Some Prospects on Interpretation of Notion ‘Cosmopolitanism’ in Contemporary Social Theory [Електронний ресурс] / A. Filatov. – Режим доступу до ресурсу : www.cceol.com
3. Бауман З. Глобалізація. Последствия для человека и общества / З. Бауман – М. : «Весь мир», 2004. – 188 с.
4. Бауман З. Европейский путь к мировому порядку [Електронний ресурс] / З. Бауман // Свободная мысль - XXI. – 2004. – № 9. – Режим доступу до ресурсу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/Article/baum_evr.php
5. Пастухова Н. Суверенитет: историческое прошлое и настоящее / Н. Пастухова // Вопросы истории. – 2007. - № 8. – С. 96.
6. Див.: Archibugi D. The globalization of Technological Innovation: Definition and Evidence / D. Archibugi, S. Iammarino // Review of International Political Economy. – 2002. – № 1. – P. 98–122.
7. Див.: Dorff R. Failed States After 9/11: What Did We Know and What Have We Learned? / R. Dorff // International Studies Perspectives. – № 6, 2005. – P. 18–26.
8. Див.: Yannis A. State Collapse and its Implications for Peace-Building and Reconstruction / A. Yannis // Development and Change. – Vol. 33. – № 5. – 2002. – P. 817–835.
9. Dorff R. Failed States After 9/11: What Did We Know and What Have We Learned? / R. Dorff // International Studies Perspectives. – № 6, 2005. – P. 22.
10. Бек У. Трансформация политики и государства в эпоху глобализации [Електронний ресурс] / У.Бек // Свободная мысль – XXI. – 2004. – № 7. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.politizdat.ru/article/91/>
11. Там само.
12. Див.: Подаєнко Ю. Космополітизм в політологічній теорії / Ю. Подаєнко // Наукові праці: Науково-методичний журнал. – Політологія. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. П. Могили. – 2009. – Т. 110, Вип. 97. – С. 39–45; Подаєнко Ю. Національна держава в добу глобалізації / Ю. Подаєнко // Наукові записки. Серія «Культурологія». Проблеми культурної ідентичності: глобальний та локальний виміри: міжнародна наукова конференція 23-24 квітня, Острог - 2010. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2010. – Вип. 5. – С. 425–435; Подаєнко Ю. Становлення концепції космополітичної демократії в політологічній теорії / Ю. Подаєнко // Гілея. – 2009. – № 22. – С. 408–414.
13. ‘Cosmopolitanism’ in Stanford Encyclopedia of Philosophy [Електронний ресурс] : [ed. by Pauline Kleingeld and Eric Brown]. – Режим доступу до ресурсу : <http://plato.stanford.edu/entries/cosmopolitanism/#1>
14. Див.: Archibugi D. Cosmopolitan Democracy: An Agenda for a New World Order / D. Archibugi, D. Held, 1995. – 200 p.
15. Бек У. Космополитическая глобализация [Електронний ресурс] / У. Бек // Россия в глобальной политике. – 2003. – Режим доступу до ресурсу : www.globalaffairs.ru/numbers/34
16. Cohen J. Changing Paradigms of Citizenship and the Exclusiveness of the Demos / J. Cohen // International Sociology. – 1999. – № 14 (3). – P. 251.
17. Бек У. Трансформация политики и государства в эпоху глобализации [Електронний ресурс] / У.Бек // Свободная мысль – XXI. – 2004. – № 7. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.politizdat.ru/article/91/>
18. Сміт Е. Національна ідентичність [Електронний ресурс] / Е. Сміт. – К.: Основи, 1994. – 224 с. - Режим доступу до ресурсу : <http://litopys.org.ua/smith/smi.htm>

19. Бек У. Трансформация политики и государства в эпоху глобализации [Электронный ресурс] / У.Бек // Свободная мысль – XXI. – 2004. – № 7. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.politizdat.ru/article/91/>